

Ingen återvändo

**Problem och protest i
ungdomslitteraturen**

**Mia Franck,
Hanaholmen 1.8 2011**

Föreläsning, innehåll:

- Begrepp, bakgrund
- Den socialrealistiska berättelsen:
  - Ungdomsromaner, betoning på svensk
  - Ungdomsromaner och ungdomsskildringar, betoning på finlandssvensk
- Fantasy, gotik och realism
  - Häxor och vampyrer
- Genomgående ur ett genusperspektiv

Begreppsutredning

- Ungdomslitteratur
- Ungdomsroman
- Ungdomsbok
- Ungdomsläsning
- Ungdomsskildring
- Eng. YA-fiction, teenage book, youth novel

Vad är ungdom?

- 1950-tal, ungdom och ungdomskultur uppstår
- övergångsperiod
  - upplösning av idyllen

Vad är ungdom? Forts.

- Samhällsförändring, förlängd ungdomstid
- **Ungdom blir ett tillstånd**

Biblioteket eller barnbiblioteket

- Före 1850: lära sig religion, mål: det eviga livet
- Efter 1850: livet efter barndomen
- 1900-tal: känslor och värderingar

(Jane Anne Hannigan 1996)

Biblioteket forts.

- 1940-tal: ungdomsbokens
uppkomst

Maureen Daly *Seventeenth Summer*
(1942)

John R. Tunis *Iron Duke* (1938, modern
idrottsberättelse)

Betty Cavanna m.fl. (high school
romance)

- 1960-tal: realistiska
skildringar

(Jane Anne Hannigan 1996)

Ungdomslitteratur historia

- Föregångare:
  - Louisa M. Alcott *Little women* 1868
  - L.M. Montgomery *Anne of Green Gables* 1908
  - Mark Twain *Tom Sawyer* 1876
- Harry Kullman *Den svarta fläcken* 1949
- Birgitta Järvstad *Väg mot imorgon* 1961
- J.D. Salinger *The catcher in the rye* 1953
- Pojk- och flickbok

Ungdomslitt. hist. forts.

- 1960-tal till idag
  - 1960: klass, könsroller, identitetsbrottning
  - 1970: politisk, samhällskritik
  - 1980: komplexitet, fantasy o. hist., social realism
  - 1990: problemstinn, bruksromanens återkomst
  - 2000: taburasering

Analys

And indeed there will be time
To wonder, "Do I dare?" and, "Do I dare?"
Time to turn back and descend the stair,
With a bald spot in the middle of my hair -
(They will say: "How his hair is growing thin!")
My morning coat, my collar mounting firmly to the chin,
My necktie rich and modest, but asserted by a simple pin
-
(They will say: "But how his arms and legs are thin!")
Do I dare
Disturb the universe?

- Ulla Lundqvist: förnyare
- Birger Hedén: Det jämlika tilltalet
- Maria Österlund: *Förklädda flickor*: flick- och pojkmatrix
- Roberta Seelinger Trites: **att störa universum**
- Mia Franck: *Frigjord oskuld*: heterosexuellt mognadsimperativ

Samtidsrealism

- Karaktärer: som om de var människor
- **Idyllfobi** (Sonja Svensson)
  - Moralpanik (Stanley Cohen)
  - det mörka, våldsamma
  - vuxenlitteratur, film, fantasy

Genrer

- Realistiska skildringar
  - Samtidsskildring
  - Tendenslitteratur
- Historiska skildringar
  - Retrospektiv
- Utopi och dystopi
  - Fantasy
  - Deckare
  - Gotik

Ämnen, realism

- Tema och motiv
  - staden
  - klass, kön
- Perspektiv
- Handling och innehåll
  - Skrivande/språk

Perspektiv

- **HUR?**
- opersonlig berättare (trad. 3-pers)
- personlig berättare (trad. 1-pers)
- ungdomsroman: enkelt tilltal?
  - jämlikt tilltal
  - ironiskt
    - det opålitliga
- **vem talar** (berättare)
- **vem ser** (synvinkel)

Författare

- Den dubbla författarrollen
- Vuxen som skriver: värderingar

	Douglas Foley
	Peter Pohl
	Mats Berggren
	Mats Wahl
	Johanna Thydell
	Katarina Kieri
	Kerstin Thorvall
	Inger Edelfeldt
	Sara Kadefors
	Maria Gripe
Joyce Carol Oates	
Katherine Paterson	
Berlie Doherty	
Annika Luther	
Aidan Chambers	
John Marsden	
Robert Cormier	
Philip Pullman	
Hilde Hagerup	

Vad är sexualitet?

World Health
Organization

Sexuality is a central aspect of **being human** throughout life and encompasses **sex, gender identities and roles, sexual orientation, eroticism, pleasure, intimacy and reproduction**. Sexuality is experienced and expressed in **thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviours, practices, roles and relationships**. While sexuality can include all of these dimensions, **not all of them are always experienced or expressed**. Sexuality is influenced by the interaction of **biological, psychological, social, economic, political, cultural, ethical, legal, historical, religious and spiritual** factors.

<http://www.who.int/reproductive-health/gender/sexualhealth.html>

Kön och sexualitet

- **Binär indelning:**

Kvinna

Man

Kvinnlig

Manlig

Flicka

Pojke

Feminin

Maskulin

Femininitet

Makulinitet

Mamma

Pappa

Hon

Han

Heterosexualiteter

- Skillnader inom heterosexualitet
- Normbrott i hemlighet
- Performativitet
- Gränsöverskridande
- Tystnad som taktik

Crossover fiction

- Sandra L. Beckett: från barn/ung till vuxen och tvärtom
- Rachel Falconer: ålderskategorier
- Läsargrupper
- Statusfråga

Crossover fiction forts.

- Robinson Crusoe, Gullivers resor, Ivanhoe, Dracula, De tre musketörerna, Jane Eyre, Wuthering Heights, Moby Dick, Mörkrets hjärta, Skriet från vildmarken, Anne på Grönkulla m.fl.
- **Idag:** Stephenie Meyer: Twilight-serie, J.K. Rowling: Harry Potter, Philip Pullman: Den mörka materian, Terry Pratchett: Diskvärlden m.fl.
- Genrer: populärlitteratur
- Hur reagerar fältet?
- Vad är barn/ung?

Romaner för eller om unga

- Fisv. u-romaner: bristvara
- Fisv. u-skildringar: vuxna och unga
- Biblioteket tillgängliggör
- Förlagen: vuxenbok
- Skydda unga läsare?

Fantasy och realism

- Motpoler
- **All litteratur är fiktion**
- Söka efter en djupare sanning
- Stephens ser skillnaden mellan fantasy och realism som den viktigaste gränsdragningen i (barn)litteratur

John Stephens 1992

Resa

- Handling i fantasy = resa eller **quest**
  - Resan är en konkret rörelse
-
- Resan som **utveckling**, en initiationsrit (Jfr Fokin-Holmberg 2005)
    - moralisk resa
    - inre resa

Plats

- High fantasy, urban fantasy
- **Primär värld** och **sekundär värld**
  - Förflyttning
- Endast sekundär värld
  - Medeltida inspiration

Häxor

- Mia Franck och Rebecka Fokin-Holmberg
"Making Magic: (Hetero)sexual (In)visibility in
Scandinavian Young Adult Novels" Papers
1/2006
- Wicca
- Häxa

Växa som häxa

- Häxan
  - Sexualisering
  - Aktörskap
  - Klä sig till häxa
  - Stephens häxor:
    - *wise-witch, crone-witch, sorceress-witch*

Häxan som **excess**

- Sminka sig
  - Askungeideal
- Gemenskap
- Lesbisk sexualitet
  - kvinnlig eller **frånvaro**

Vampyren och skolboken

- Flickbok, skolbok:
skolflicksvampyrbok
  - Unga vuxna
  - Internatskolan
  - Vänskap, mod och lojalitet
  - Anpassning

Omgjord vampyrberättelse

- Den queera karaktären
  - Genreblandning
  - Kropp, sexualitet, genus och blod
- Vad är en människa/vad är ett monster?

Sexuellt utnyttjad eller tabu

- Liina Talvik Hannas högra hand
- Tine Bryld Inte en ängel
- **Cannie Möller** Sandra Ess
- Gabriella Olsson Förförd
- Peter Pohl När alla ljuger
- Katarina von Bredow Syskonkärlek
- Laurie Halsie Anderson Speak
- Cynthia Voight Rör mig inte

Christina Wahldén – bruksbok 1990-tal

- Cell grön
- Till salu
- Eskort
- Heder
- Kort kjol
- Ingen behöver få veta

Dagböcker, brev och teknik

- Anne Franks dagbok
- Barbro Lindgren Bladen brinner
- Maria Kuchen Sång till en fjäril
- Katarina Kieri Ingen grekisk gud, precis
- Viveca Lärn En ettas dagbok
- Sara Kadefors Sandor slash Ida
- Annika Ruth Persson Du och jag, Marie Curie
- Emma Hamberg Linas kvällsbok 1 och 2
- Anita Eklund Lykull Snöleopardens år
- Kate Cann Textlek
- Meg Cabot The Princess Diaries
- Jonathan Meres Yo Diary OCH Yo dot UK

- Homosexualitet:
  - Duktig pojke
  - I väntan på liv
  - Henrietta är min hemlighet
  - Från en annan planet
- Anorexi
  - Den svarta stenen
  - Strandlöpare, strandlöpare
- Döden
  - Tillträde till festen
  - Hoppet
  - Dansa på min grav
  - I taket lyser stjärnorna
  - Älskade Mikael
- Flyktingar
  - Pumans dotter
  - Chileno
  - En ö i havet

- Utveckling
  - Räddaren i nöden
  - På väg
  - Glappet
  - Ja må han le ... Va?
- Ensamhet och berättarperspektiv
  - Flickan i dockskåpet
  - Ett annat sätt att vara ung
- Handikapp, AD/HD
  - Sommarflickan
  - Jag vill ha ett liv OCH
Kanske ett liv
- Kriminalitet och mobbning
  - Tusen gånger starkare
  - Fettot
  - Dogge
  - Sent ute
  - Ryktet
  - Du har ingenting sett
- Etnicitet
  - Ser mitt huvud tjockt ut i
den här
  - Shoo bre OCH Shoo len

Sammanfattning

- Begreppet ungdomsroman
- Ungdom, en mellankategori
- Från 1960-tal
- Idyllfobi
- Att bli flicka/pojke, vad är (hetero)sexualitet?
- Genrer
- Berättarperspektiv
- Taburasing
- En god samhällsmedlem
– vad är en människa/ett monster?
- **Ingen återvändo är längre möjlig**